

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ У МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

НОВІКОВА К. І.

кандидат економічних наук

КУЩЕНКО Д. І.

Дніпропетровськ

Визначена міжнародним співтовариством стратегія розвитку митних органів полягає в усуненні адміністративних і технологічних перешкод, що викликають втрати часу і матеріальних ресурсів в процесі митного оформлення і контролю вантажів при перетині кордонів держав. У цих умовах особливого значення набуває функціональність спеціальних інформаційних систем, що використовуються митними органами, а інформаційна політика митної служби має важливе значення для подальшого ефективного функціонування, розвитку та вдосконалення митної системи.

Необхідність використання нових методів у роботі митних органів, оптимізація організаційної структури митниць обумовлені швидким збільшенням об'єму міжнародного товарообігу, ускладненням його структури, обмеженістю кадрових ресурсів митних органів і бажанням всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності звести до мінімуму втрати часу і матеріальних засобів при здійсненні митного контролю.

Метою даної статті є аналіз впровадження існуючих інформаційних митних технологій, програмних продуктів і автоматизованих систем, обробки електронних декларацій відділами митної статистики, а також визначення напрямів вдосконалення існуючих технічних засобів і програмного забезпечення.

З розширенням зовнішньоекономічних відносин України та подальшим збільшенням обсягів зовнішньоекономічних операцій різко зріс потік і масштаби митної інформації. Така організаційна діяльність вимагає постійного детального аналізу різноманітних даних. Одне із завдань, що стоять перед митними органами, – прискорення товарообігу, збільшення пропускної спроможності діючих пунктів пропуску, скорочення непродуктивних простоїв транспортних засобів і затримок товарів. Окремими правовими актами митного відомства встановлені навіть нормативи для співробітників на проведення тих або інших операцій або дій, які обчислюються в хвилинах і годинах [4, с. 65].

Інформаційні технології переймають на себе все більш і більш важливу роль в сучасних митних адміністраціях. Координація роботи всіх учасників системи електронних логістичних послуг можлива тільки при

регламентному визначенні їх взаємодії на всіх рівнях – федеральному, регіональному і на рівні служб у місцях прикордонних переїздів. Природно, необхідні і технічне забезпечення такої взаємодії – сучасні комп'ютерні мережі, і програмне забезпечення відповідно до міжнародних стандартів електронних документів. Тому зростає роль системи автоматизації митного оформлення, контролю за ввезенням автотранспортних засобів на територію України, доставкою в митниці призначення підакцизних товарів.

Використання інформаційних систем і технологій в діяльності митних органів дозволяє вирішувати багато завдань, пов'язаних з ефективним здійсненням митного адміністрування. Серед таких завдань можна виділити такі:

- ✦ спрощення і прискорення митного оформлення і митного контролю, у тому числі за рахунок використання електронної форми декларування;
- ✦ використання системи управління ризиками;
- ✦ накопичення інформації про учасників зовнішньоекономічної діяльності, а також ведення баз даних, реєстрів осіб, що здійснюють діяльність в області митної справи;
- ✦ оперативне здійснення інформаційного обміну з іншими органами державної влади і зарубіжними органами.

На сьогодні головною метою інформатизації Державної митної служби України є створення інформаційної інфраструктури на основі сучасних інформаційних технологій, програмних, технічних засобів і високошвидкісних наземних каналів зв'язку з урахуванням світових досягнень у цій сфері, спроможної забезпечувати інформаційну підтримку основних напрямів діяльності митної служби України, сприяти вирішенню комплексу найважливіших поточних і перспективних завдань, що вирішують митні органи. Одним із пріоритетних напрямків інформатизації митної справи є не тільки ведення митної статистики, а й формування аналітичних матеріалів з питань зовнішньоекономічної діяльності України та надання на її базі відповідних пропозицій Уряду країни з метою вжиття належних заходів тарифного та нетарифного регулювання [2, с. 12].

Розробка проекту «Електронна митниця» (e-Customs) стартувала у 2005 році. За чотири роки – з 2005 по 2009 роки – у Держмитслужбі було створено технологічне підґрунтя для її функціонування: удосконалені відомча електронна пошта і телекомунікаційна мережа, введені в дію відповідні сервери та розроблена комплексна система захисту інформації. Законодавчою підставою для здійснення подальших кроків у цьому напрямі стало Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008

року «Про схвалення концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця».

Крім того, у ДМСУ функціонує Єдина автоматизована інформаційна система (ЄАІС) (рис. 1) як сукупність окремих автоматизованих інформаційних систем різного функціонального призначення, об'єднаних за допомогою телекомунікаційних мереж та множини інформаційних об'єктів, що ними обробляється. ЄАІС ДМСУ містить в собі засоби для накопичення, обробки, зберігання та передавання даних, що є необхідними для діяльності митних органів та складається з таких розділів: митне оформлення, доставка вантажів, довідники, спеціальна інформація, контрабанда, інформаційні системи, звіти, навчання та тестування, регламентований доступ.

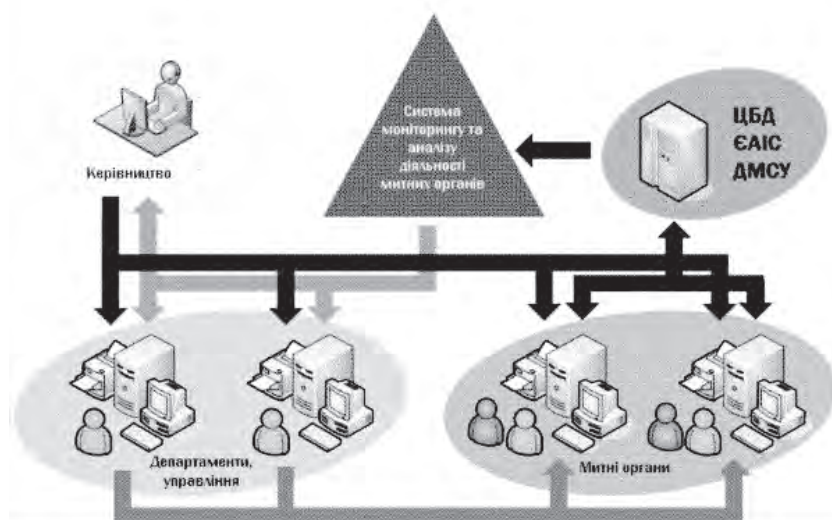

Рис. 1. Технологія формування інформації для системи моніторингу та аналізу діяльності митних органів та ЄАІС ДМСУ

За останнє десятиліття митні органи провідних країн світу впровадили у свою діяльність істотні компоненти комп'ютеризації. Багато митних адміністрацій сьогодні використовують велику кількість методів автоматизації митних функцій, наприклад, обробку декларацій товарів, дохідну оцінку, митні збори, управління ризиками, управління повідомленнями.

Виходячи з цього, однією з умов успішного вдосконалення діяльності митної служби України є ретельне вивчення зарубіжного досвіду практичної організації діяльності митних органів, правових форм її регламентації, тобто зарубіжного митного законодавства, адже метод порівняльного аналізу допомагає виявити об'єктивні тенденції функціонування сучасних митних служб, дає можливість сформулювати і запропонувати можливі варіанти розвитку митної системи України в умовах реформування державного управління. В умовах активізації євроінтеграційних і глобалізаційних процесів виникає необхідність імплементації досвіду високо розвинутих країн в систему державного управління [1, с. 60 – 65]. Тому, розглядаючи дане питання, доцільно зробити певний екскурс у впровадження інформаційних технологій в певному ряді країн. Доцільно розглядати ті країни, в яких за відсутності достатніх умов було створено доволі розвинуті інформаційні системи, які оптимізують діяльність всієї митниці загалом.

Найбільш прийнятною для переймання досвіду є система в Туреччині, оскільки її було створено на основі комплексної підтримки європейських держав, тому вона має високий рівень впровадження в митну політику країни. Система SOFIX, яка пройшла успішну адаптацію в цій країні, дозволяє користувачам: провести віддалене митне оформлення товарів; прискорити оформлення товарів; переглядати митні правила і ціни експорту і імпорту; знати вимоги до митного оформлення, ставки і суми мит та інших податків.

З іншого боку, набуває актуальності питання про об'єднання України з Росією в Єдиний митний союз. Аналіз використання інформаційних технологій на російських митницях вказує на високий рівень комунікаційних процесів в діяльності даної митної служби. Тому другим напрямом переймання досвіду є приєднання до митного союзу і подальше приведення митних комунікаційних систем України до російських стандартів.

І останнім напрямом модернізації інформаційних каналів Державної митної служби є створення самостійно існуючої, розвинутої системи. Перші кроки до цього були вже зроблені при впровадженні єдиного інформаційного комплексу. Наріжним каменем, на якому базується вищенаведена система, є «Електронна митниця», складовими елементами якої повинні бути такі підсистеми, як: електронне декларування; електронний документообіг; аналіз ризиків і керування ними; контроль за транзитом; єдина міжвідомча автоматизована система збору, збереження й обробки інформації, у тому числі від різних відомств; автоматизоване здійснення усіх видів державного контролю; уніфікована база нормативних та довідкових документів, які використовуються в митних цілях; інформаційне забезпечення пост-аудиту та правоохоронної діяльності.

Електронні логістичні послуги виходять з принципу «єдиного вікна» (*Single Window*): всю необхідну інформацію можна вводити в інформаційну систему тільки один раз, і вона негайно потрапляє до всіх зацікавлених учасників системи, перш за все до органів контролю на кордоні. Система «єдиного вікна» об'єднує в єдине інформаційне середовище даних всіх контрольних органів та інших учасників перевезення (декларантів, транспортних компаній, логістичних операторів і т. д.). Відповідно підвищується надійність інформації, і знижується час на її передачу і обробку.

Система електронного документообігу в сфері міжнародних економічних відносин використовує як стандарт електронного обміну документами EDI (*Electronic Data Interchange*), який пред'являє до неї такі вимоги: дотримання єдиного синтаксису обміну даними; забезпечення можливості вибору елементів даних;

використання єдиного формату, в якому ці елементи постають у повідомленнях і файлах.

Доцільно запропонувати дві стратегії, які підкріплюють одна одну і в майбутньому забезпечать розбудову комунікаційних процесів на митницях. Перша стратегія розвитку електронного декларування в основі має традиційний шлях копіювання досвіду розвинених країн і послідовного проходження відповідних фаз: комунікаційне суспільство, інформаційне суспільство і суспільство, побудоване на знаннях.

Друга стратегія може базуватись на цілісності усіх трьох фаз розбудови національного інформаційного сегмента і передбачати такі кроки:

1) прискорення розвитку першої фази шляхом залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій (охоплення органів державного управління та провідних державних інституцій засобами комунікаційного суспільства, як-от «Електронна митниця»);

2) одночасна мобілізація в єдиному комплексі національної науки, освіти, промисловості, гуманітарної сфери, бізнесу на пріоритетний розвиток наступних двох фаз – інформаційного суспільства та інформаційної системи митниць. Ця стратегія для України допомогла би побудувати розвинене інформаційне середовище, на базі якого розвивалась б забезпечена інформаційно робота митниць [5, с. 20 – 23].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити такі висновки, що при введенні електронного декларування:

- ✦ істотно скоротяться витрати часу суб'єктів господарювання завдяки обміну інформацією з митним органом по електронних каналах зв'язку в режимі реального часу;
- ✦ зникне необхідність особистої присутності представника в пункті митного оформлення;
- ✦ прискориться процес митного оформлення товарів, оскільки перевірка митної декларації здійснюватиметься за допомогою програмних засобів;
- ✦ митне оформлення буде прозорим, оскільки буде відсутній людський чинник.

Слід зазначити, що комп'ютеризація системи митного управління не повинна розглядатися лише як технічне оснащення робочих місць державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування сучасним обладнанням. Ідеалом комп'ютеризації має стати розбудова «електронної нервової системи митниць». Концепція «електронної нервової системи» має значні концептуальні можливості щодо аналізу шляхів підвищення ефективності інформатизації органів державного управління та місцевого самоврядування. Вона дозволяє розглядати інформатизацію як процес, значно складніший, ніж створення простої комп'ютерної мережі. При цьому вузьким місцем розбудови «електронної нервової системи» є паперово-електронне дублювання документообігу, що утруднює перебіг адміністративних процесів [3, с. 8 – 9].

Негативні наслідки зазначеного дублювання будуть проявлятися тим більше, чим більше буде комп'ютеризовано процедури адміністрування. Тому доцільною вбачаємо відмову від паперових документів там, де від-

бувся перехід на електронні форми. Комп'ютеризація митного управління істотно переструктурує професійну діяльність державних службовців та посадових осіб митних органів, розвантажуючи їх, насамперед, від рутинної та стереотипної діяльності, вивільняючи робочий час і створюючи умови для зосередження на творчих аспектах публічного управління. Крім того, не менш важливим аспектом стане надання вичерпної інформації про діяльність митних органів, що, безперечно, сприятиме зростанню суспільної довіри, без якої неможлива ефективна діяльність державного апарату в цілому.

Для того, щоб українська держава увійшла у світовий інформаційний простір на рівноправній основі, необхідно зміцнювати прямі й зворотні зв'язки між митницями і суспільством, вирішити чимало проблем для забезпечення ефективного розвитку національної інформаційної інфраструктури, створення інформаційно-аналітичних систем митних органів, прискорення процесів модернізації матеріально-технічної бази, надійного захисту інформаційних ресурсів. Перешкодами розвитку в Україні системи електронного декларування є обмеження поширення Інтернету, недосконалість законодавчої бази, недостатнє фінансування процесу інформатизації, консерватизм і бюрократизм чиновників. Сьогодні влада неспроможна повною мірою поширювати інформацію про свою діяльність та координувати роботу митниць.

ВИСНОВКИ

Динаміка розвитку провідних країн світу однозначно засвідчує, що перемоги досягають ті структури, які накопичують та вміло розпоряджаються наявною інформацією. Збір і обробка великих об'ємів інформації, на теперішній час, можливі тільки із застосуванням інформаційних технологій, які реалізуються шляхом створення комплексних систем.

Швидкий розвиток інформаційних технологій дає можливість вирішувати завдання підвищеної складності, а їх інтеграція в різні процеси регулювання зовнішньої торгівлі й забезпечення безпеки є одним з важливих факторів розвитку міжнародних торговельних відносин і економіки країни в цілому, а також служать для швидкого включення України в загальносвітові інформаційні процеси й процеси формування інформаційного суспільства.

Одна з найважливіших задач, яку необхідно вирішити в митній службі України в найближчій перспективі – це впровадження в митну справу міжнародних норм і правил, що дозволить перейти до застосування єдиних стандартів в області митної справи і вирішити питання, пов'язані з приєднанням до міжнародних конвенцій по гармонізації і спрощенню митних процедур, а також здійснити поетапне зближення митного законодавства і митних процедур, які застосовуються в Україні, до країн Євросоюзу. Але технологічні та технічні проблеми (канали зв'язку, формати даних, які передаються, програмні продукти, забезпечення надання та використання інформації) не дозволяють сьогодні широко масштабно розпочати введення процедур інформаційних техноло-

гій. Для вирішення нагальної потреби у автоматизації та інформатизації митної служби необхідне забезпечення пріоритетного фінансування.

Використання визначених напрямів модернізації митної служби надасть такі переваги: підвищення ефективності роботи всіх митниць на території України; збільшення обсягів виконання роботи завдяки єдиній базі митного оформлення; можливість обміну інформацією з митницями зарубіжних країн; зменшення паперової роботи митника при здійсненні митних операцій стосовно оформленого товару; контроль грошових потоків за єдиною системою. Вирішення хоча б цих проблем поставить митну службу України на щабель вище у загальному рейтингу митних адміністрацій світу. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бережнюк І. Г.** Структура Інституціональних механізмів у системі управління митною справою / І. Г. Бережнюк // Вісник Акад. митної служби України.– 2002.– № 3.– С. 60 – 69.
2. **Додін Є. В.** Рамочные стандарты безопасности и упрощения глобальной торговли / Є.В. Додін // Митна справа.– 2005.– № 4.– С. 9 – 12.
3. **Єсипчук Н.** Перспективи митного контролю: постаудит / Н. Єсипчук // Митниця.– 2009.– № 2(51).– С. 8 – 9.
4. **Корнєва Т.** Правове регулювання інформації як елемента державного управління в митних органах України / Т. Корнєва // Інформаційне право.– 2004.– № 10.– С. 65 – 68.
5. **Новосад О.** Інформаційне забезпечення управлінської діяльності у митних органах / О. Новосад // Митниця.– 2004.– № 1.– С. 20 – 23.